

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНОМУ КУРСІ „ІСТОРІЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМ” (У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ)

2005 р., Н.М. Дем'яненко

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри історії освітньо-виховних систем і технологій
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Сучасна модернізація системи вищої освіти України зумовлена, перш за все, процесами освітньої євроінтеграції. Головним критерієм тут є інтеграція національних особливостей, здобутків нашої освітньої системи зі світовими досягненнями в цій галузі. Так, у Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст. серед пріоритетних завдань освітянської галузі, поряд із необхідністю інтеграції вітчизняної освіти до європейського освітнього простору, наголошується на збереженні та збагаченні українських культурно-історичних традицій. Згідно „Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу”, трансформаційний процес базується на засадах національної ідеї вищої освіти, сутність якої полягає в збереженні та примноженні національних освітніх традицій. Це знайшло відображення в діяльності новоствореної кафедри історії освітньо-виховних систем і технологій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Відповідно до *Концепції розвитку кафедри*, у змісті авторських навчальних курсів історико-системний аналіз вітчизняних освітньо-виховних систем здійснюється в хронології їх розвитку, з урахуванням особливостей, тенденцій, суперечностей і закономірностей, історично притаманних кожній із них, обґрунтовується можливість їх реконструкції в сучасних умовах розвитку вищої школи. *Методолого-теоретичний концепт* передбачає, по-перше, аналіз цілісного процесу становлення та розвитку освітньо-виховних систем і педагогічних технологій із акцентацією на національних особливостях; по-друге, висвітлення провідних тенденцій, наукових ідей, що зумовлювали позитивну трансформацію ціннісних основ українського соціуму; по-третє, актуалізацію набутого досвіду в умовах модернізації національної системи освіти; по-четверте, наукове обґрунтування прогнозування розвитку педагогічної теорії і практики. Проблематика історико-педагогічного знання досліджується і викладається системно, за хронологічними періодами, в рамках філософської чотиримірності, де кожен із аспектів – *онтологічний, гносеологічний, аксіологічний і праксіологічний* виступають самостійними і водночас взаємозумовленими категоріальними структурами.

В *онтологічному аспекті* фіксуються і визначаються вітчизняні освітні системи та педагогічні технології (об'єкт дослідження) в історії їх розвитку, виявляються умови їх існування, загальні й необхідні параметри, властивості, суперечності й закономірності.

З *гносеологічних позицій* визначається знання про вказаний об'єкт дослідження як форму існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини, а також форми цього знання, загальні методи і засоби адекватного відображення

дійсності, умови й способи переходу від незнання до знання, діалектична природа пізнання, закономірності його розвитку.

Праксіологічний підхід дає можливість визначити цілепокладання і доцільність, творчу сутність, діяльну проекцію об'єкта дослідження. З точки зору *аксіології* фіксується й усвідомлюється цінність об'єкта дослідження, виявляються можливості вибору істинних цінностей, їх основні види, способи функціонування, встановлюється соціально-історична зумовленість наявних цінностей, принципи їх оцінки й переоцінки, способи творення вищих цінностей.

Науково обґрунтований підхід до трактування історико-педагогічних явищ у світлі ретроспективного аналізу, оцінки сучасного стану і визначення перспектив розвитку освітніх систем та педагогічних технологій забезпечується на основі ряду *принципів*. Системоутворюючим вважаємо *принцип історизму*, що розуміється як вивчення предмета чи явища в процесі розвитку і змінюваності в конкретних умовах певного етапу генези та еволюції. Це дозволяє об'єктивно вивчити сучасний стан досліджуваного об'єкта, розглянути генезу, основні етапи його історичного руху, намітити перспективи розвитку. *Принцип об'єктивності* забезпечує можливість проникнення в сутність проблеми, що досягається шляхом усебічного врахування факторів і умов, які послужили причиною виникнення обраної для дослідження проблеми. Кожне явище аналізується в його багатогранності й суперечливості, що запобігає суб'єктивізму й однобокості суджень та висновків. *Принцип єдності логічного й історичного* дозволяє висвітлювати історичні факти, викласти логіку історичного процесу, виявити закономірності його розвитку. Спрямований на розгляд історико-педагогічного явища як об'єктивно існуючої дійсності, що діалектично розвивається за власними внутрішніми, незалежними від людини законами. *Принцип системності* дає можливість розглядати підняту проблему як динамічну цілісну систему в багатоманітності зв'язків та складну структуру у взаємодії з середовищем.

У межах сучасної освітньої парадигми варто говорити про інтегративну, комплексну побудову історико-педагогічних навчальних курсів. З цією метою використовується декілька наукових підходів: *конкретно-історичний* – один із найстаріших в історії вітчизняної освіти, який передбачає дослідження і виклад фактів історії освіти в широкому соціокультурному аспекті з наступним їх аналізом; *формаційний*, за яким історико-педагогічна проблематика оцінюється у контексті соціально-економічних формацій; *цивілізаційний* – базується на виявленні соціологічних передумов у висвітленні історії педагогічних ідей і практики виховання; *культурологічний* – виявляється через налагоджування діалогу культур, встановлення зв'язку культури, досвіду людства і виховання; *антропологічний* – основу його становить аналіз історії освітніх систем і педагогічних технологій з позицій уявлень про людину як базову цінність і мету виховання й освіти; *соціально-історичний* – передбачає чітке врахування й відтворення всіх деталей і етапів досліджуваної проблеми в контексті впливу соціальних механізмів.

Серед функцій історико-педагогічних навчальних курсів виділяємо: *науково-пізнавальну* – реалізуючи яку викладач виділяє об'єкт дослідження, встановлює закономірності його розвитку на основі об'єктивного аналізу генези, трансформації позитивного й негативного досвіду, логіки, умов, тенденцій і напрямів його розвитку; *системоутворюючу* – що дозволяє досліджувати історико-педагогічний об'єкт і

викладати певні знання про нього в сукупності й цілісності елементів, аналізувати причинно-наслідкові зв'язки; *прогностичну* – головним її призначенням є з'ясування закономірностей розвитку певної історико-педагогічної проблеми, що визначають перспективи і тенденції її розвитку.

Фундаментальний навчальний курс „Історія освітньо-виховних систем” (Дем'яненко Н.М. Історія освітньо-виховних систем: Навчальна програма курсу. – К., 2005) спрямований на оволодіння понять: „педагогічна парадигма”, „освітньо-виховна система”, „генеза”, „еволюція освітньо-виховних систем”, „періодизація розвитку освітньо-виховних систем”, „актуалізація педагогічного досвіду”, „модернізація системи освіти”, „освітня євроінтеграція”, „Європейський регіон вищої освіти” тощо і відіграє методологічну роль щодо викладання дисциплін педагогічного циклу. Відповідно, акцентація здійснюється на методологічних і теоретичних підходах, які визначають систему освіти, втілювану в науці й практиці на конкретному історичному етапі, тобто на моделях певних освітньо-виховних систем, їх компаративному аналізі. Виділяються чотири основні парадигмальні напрями, що хронологічно змінювали один одного (академічний, професійно-орієнтований, професійно-технологічний і гуманітарний). Висхідною позицією вважаємо те, що парадигма дозволяє долати труднощі в структурі знання, які з'являються внаслідок наукової революції і пов'язані з асиміляцією нових емпіричних даних.

„Історія освітньо-виховних систем” - інтегрований навчальний курс, сформований на основі міждисциплінарних знань з філософії, філософії освіти, теорії та історії педагогіки, психології і соціології, історії і географії тощо. В основі навчального курсу – діяльнісний, соціально-особистісний, логіко-системний підходи. *Мета курсу* – надання ґрунтовних знань з історії та теорії вітчизняних освітньо-виховних систем, періодизації їх розвитку, особливостей формування провідних тенденцій, суперечностей і закономірностей освітніх процесів, генези та еволюції педагогічних явищ, співвідношення історії й сучасного розвитку освіти, актуалізації історичного досвіду в умовах модернізації національної освіти, входження до Європейського регіону вищої освіти.

Завдання курсу:

- забезпечення розуміння цілісного процесу становлення і розвитку вітчизняних освітньо-виховних систем;
- з'ясування сутності й змісту провідних тенденцій, наукових ідей, що зумовлювали позитивну трансформацію ціннісних основ українського соціуму;
- оволодіння студентами методом ретроспективного логіко-системного аналізу освітніх явищ і процесів;
- набуття вмінь узагальнювати і актуалізовувати провідний педагогічний досвід, співвідносити його з сучасними процесами розвитку освіти;
- підготовка до комплексного, системного сприйняття і розроблення науково-педагогічної проблематики.

У результаті засвоєння курсу слухачі мають знати:

- основні етапи еволюції педагогічної парадигми вищої освіти України;

- соціально-економічні та суспільно-політичні передумови формування вітчизняних освітньо-виховних систем;
- особливості, тенденції, суперечності й закономірності їх становлення;
- зміст освітньо-виховних систем і педагогічних технологій в історії їх розвитку;
- методи історико-системного дослідження.

На основі здобутих знань повинні бути сформовані такі вміння:

- здійснювати комплексний аналіз науково-педагогічних явищ і процесів;
- застосовувати логіко-системний підхід у дослідженні сучасного розвитку освітньої галузі;
- обґрунтовувати періодизацію історії освітньо-виховних систем;
- виявляти і конструювати провідний педагогічний досвід;
- актуалізувати історичні здобутки з метою використання в сучасних освітніх проектах.

В основі викладання навчальної дисципліни „Історія освітньо-виховних систем” – кредитно-модульний підхід. Курс розрахований на 72 години (2 європейські кредити), включає 3 модулі. Кожен модуль охоплює аудиторні заняття (лекційні, семінарські) та самостійну роботу студентів. У ході аудиторних занять студенти оволодівають теоретичними знаннями, вчать їх застосовувати у відповідності з професійною діяльністю. З цією метою на семінарах планується обговорення доповідей та рефератів, організація диспутів, дискусій, розв’язання педагогічних задач, моделювання проблемних ситуацій, проведення педагогічних ігор, презентація творчих робіт. Самостійна робота передбачає поглиблення змісту аудиторних занять. Відповідно пропонується список додаткової літератури. Планується праця в тьюторських групах, спрямована на розробку авторських творчих проєктів, методичних рекомендацій. Серед форм і методів організації перевірки знань студентів: попередня перевірка (письмові контрольні роботи, фронтальне опитування перед початком семінарських занять), поточна перевірка (усна співбесіда, письмове фронтальне опитування, письмові контрольні роботи, тестова перевірка), тематична перевірка (колоквіум, консультації з контрольними функціями), самоконтроль, рейтингова система, підсумкова перевірка (бакалаврські, магістерські наукові роботи, іспит).

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Вступ. Предмет і завдання курсу “Освітньо-виховні системи”. Еволюція педагогічної парадигми в історії вищої школи України.

Модуль I. Вітчизняні освітньо-виховні системи XVI – початку XX ст.

Тема 1.1. Острозька (1576-1636) і Києво-Могилянська академії (1615-1817) – перші вітчизняні освітньо-виховні системи.

Тема 1.2. Загальноосвітній контекст ідеї університету як освітньо-виховної системи. Становлення перших класичних університетів у Західній Україні (1661, 1875).

Тема 1.3. Формування системи педагогічної освіти в структурі класичних університетів Центральної, Східної і Південної України (1802 – 1867).

Тема 1.4. Перші автономні вищі педагогічні навчальні заклади в Україні (1875-1917) як унікальні освітньо-виховні системи.

Модуль II. Особливості реструктуризації та розвитку освітньо-виховних систем в Україні 1917 – 1990 рр.

Тема 2.1. Освітньо-виховні системи періоду національно-визвольних змагань українського народу (1917-1919).

Тема 2.2. Становлення освітньо-виховних систем у Радянській Україні 20 – 30-х років ХХ ст.

Тема 2.3. Особливості розвитку освітньо-виховних систем у Радянській Україні 40-80-х років ХХ ст.

Модуль III. Специфіка розвитку освітньо-виховних систем в Україні у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст.

Тема 3.1. Система багаторівневої вищої освіти в Україні.

Тема 3.2. Болонський процес і модернізація системи вищої освіти в Україні.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1: “Еволюція педагогічної парадигми в історії вищої школи України”

Тема 2: “Острозька (1576 – 1636) і Києво-Могилянська академії (1615 – 1817 рр.) – перші вітчизняні освітньо-виховні системи

Тема 3: “Загальноосвітній контекст ідеї університетської освіти та становлення класичних університетів в Україні”

Тема 4: „Генеza вищої педагогічної освіти в Україні (1802 - 1867)”

Тема 5: “Перші автономні заклади педагогічної освіти в Україні (1872 – 1917)”

Тема 6: “Розвиток вищої та вищої педагогічної освіти в період національно-визвольних змагань українського народу (1917 – 1919 рр.)”

Тема 7: “Основні етапи еволюції вищої педагогічної освіти в Радянській Україні (1920 – 1991)”

Тема 8: “Система вищої освіти в Україні (1991 – 2005)”

Тема 9: “Болонський процес і модернізація системи вищої освіти в Україні (1997-2005)”